

Michal Tomášek: *Právní systémy Dálného východu II*. Praha: Karolinum, 2019

PAVEL MARŠÁLEK*

V současné době se do rukou čtenářů dostává druhý svazek práce renomovaného právního vědce a sinologa Michala Tomáška *Právní systémy Dálného východu*. Kniha byla netrpělivě očekávána odborníky i laiky, a to pro velký úspěch svazku prvního. Ten posunul u nás doposud málo rozvíjenou právní komparatistiku na zcela novou úroveň. Vzniklo totiž dílo, které nabídlo fundovanou historickou komparaci dálnévýchodních práv v předmoderní době v širokém sociokulturním kontextu. To se pak stalo pro ostatní – autory většinou učebnicových přehledů vývoje právních kultur – skutečnou výzvou hodnou následování. Zcela po zásluze byl jeho autor oceněn Cenou Bedřicha Hrozného a Cenou Miroslava Ivanova.

Druhý svazek Tomáškovy díla vychází v tom nejpříhodnějším čase našich pokusů o ekonomickou expanzi do světa Dálného východu a snah o navázání dialogu a užší spolupráce s tamními zeměmi. Nabízí detailní pohled na vývoj a proměny právních ráďů této oblasti od počátku moderní doby do současnosti v souvislostech politických, ekonomických a kulturně-duchovních. To knize zajistí čtenáře nejen mezi právníky a sinology, ale i v širším spektru vzdělané a kultury milovné veřejnosti. Všem zájemcům může kniha zprostředkovat takřka nepřehledné množství informací o právu a právních jevech i údajů o fungování společnosti ve zkoumaných zemích, bez nichž by právní jevy byly jen stěží uchopitelné a vyložitelné. Díky tomuto zaměření může kniha přispět k rozvoji obecné vzdělanosti, k překonání eurocentrismu a nápravě mýtů a falešných představ o dálnévýchodní kultuře (tj. tzv. orientalismu).

Podstatný přínos Tomáškovy knihy spočívá také v tom, že – možná nezamýšleně – velice silně vstupuje do diskuse o stavu soudobé společnosti a jejího práva. O ní se často v obecném diskurzu objevuje tvrzení, že se nachází v krizi. Vyskytují se však i expresivnější hodnocení – např. F. Fukuyama píše

o „velkém rozvratu“, N. Ferguson o „velkém rozkladu“. Zajímavé je, že se takové hodnocení vztahuje jen na západní kulturu a její instituce. Soudí se tak z krize rodiny, ze špatného stavu práva a morálky, z úpadku autority, z nárůstu chudoby, sociálních rozdílů a kriminality a z ekonomických problémů. Naopak společnosti Dálného východu se z tohoto hodnocení vyjmají – jsou vnímány jako fungující bez poruch (argumentuje se menším počtem rozvodů, nižší kriminalitou a fungující ekonomikou). Tomášek ve své knize nabízí vysvětlení této stability: vliv konfucianství s jeho smyslem pro hierarchii, disciplínu a sociální soudržnost, dále autoritářské řízení společnosti a pragmatismus projevující se v orientaci na ekonomický rozvoj a přebírání osvědčených cizích vzorů. Zároveň ukazuje, jak mnoho se tamní společnosti nechávají inspirovat západním právem či je přímo přebírají v podobě právních transplantátů. To ovšem zpochybňuje obecně rozšířenou tezi o krizi západního práva. Kdyby v ní bylo, kdyby bylo neefektivní a neživotaschopné, nedocházelo by k jeho masivnímu přejímání.

Příběh dálnévýchodního práva prezentovaný ve druhém svazku Tomáškovy práce časově navazuje na jeho líčení ve svazku prvním. Připomeňme proto základní kontury vývoje tohoto práva. Právo Dálného východu představovalo především právo čínské – tradiční právo staré několik tisíc let, které se postupně rozšířilo do dalších zemí této oblasti – do Koreje, Japonska a Vietnamu. Zde se přetvářelo a postupně vzdalovalo čínskému vzoru (hlavně právo japonské). Šlo o právo z formálního hlediska smíšené (stálo na kodexech, obyčejích a precedentech) a z obsahového hlediska archaické s těžištěm v trestněprávní a správní regulaci. Neznalo pojem subjektivních práv. Jeho slabiny se ukázaly po srovnání s právem kolonialistů. Jako jedna z příčin zaostalosti a nereformovatelná brzda

* Katedra teorie práva a právních učení PF UK. E-mail: marsalep@prf.cuni.cz.

modernizace společnosti muselo být odstraněno a nahrazeno právě právem západním – v celé oblasti převážně právem německým, ve Vietnamu právem francouzským.

Recepce západního práva probíhající od poloviny 19. století od základu měnila charakter právních systémů Dálného východu a „radikálně překreslila mapu tamní právní geografie“. Právní kultura Dálného východu se ukázala jako velice submisivní. Recepce postupně zasáhla všechny země k ní náležející a měla na strukturu a obsah jejich práva univerzální dopad – málokterý segment práva jí zůstal ušetřen. V tom byl patrný jednoznačný rozdíl oproti jiným tradičním právním kulturám, kam pronikalo západní právo dovezené kolonizátory. Jinde totiž zůstávaly některé záležitosti vyhrazeny domácímu tradičnímu právu – běžně věci statusové, rodinné, majetkové a dědické (např. v islámské právní kultuře či v afrických právních kulturách). Importované právo v těchto zemích zasáhlo nejvíce organizaci státu, sféru výroby a obchodu, jakož i politického života. Ještě v jednom směru se průběh recepce v dálnovýchodním právu odchyloval: velkou rolí dobrovolného přebírání cizího práva oproti jinde dominujícímu vnucení (extrémní byl tlak kolonizátorů např. v jihoamerické oblasti). „Japonci převzali německý model práva dobrovolně. Vietnamcům byl francouzský právní systém vnucen, [...] Japonci vnutili své právo okupovaným územím, Tchaj-wanu v roce 1895 a Koreji v roce 1910. Také sovětské právo bylo v Mongolsku přijato v podstatě pod velmocenským tlakem Sovětského svazu.“ Specificky ke všemu docházelo v Číně, a to spíše pod tlakem vnitřním než vnějším, zato naprosto pragmaticky – jednalo se o účelový výběr a spojování různých právních prvků a inspirací. I když byla rozsáhlá recepce cizího práva skutečností, neznamenalo to, že dálnovýchodní právo zcela rezignovalo na své kořeny: ty ztělesňovalo konfucianství a některé od něho odvozené právní instituty a zásady (např. nerovnost pohlaví, větší ochrana předků, založená na tradiční úctě k nim).

Po druhé světové válce nastala rekonfigurace celého Dálného východu, tedy i jeho práva. Zasloužily se o to politické vlivy – dopady bipolárního rozdělení světa mezi supervelmocemi USA a SSSR. Jednak došlo k amerikanizaci japonského práva, aby se zabránilo oživení japonského militarismu a zabezpečilo se fungování demokracie, jednak bylo sovětizováno právo těch zemí, které se dostaly pod sovětský vliv (Čína, Severní Korea a Vietnam).

Zatímco se situace v japonském právu stabilizovala a tomuto právu poněkud připadla vůdčí role v celé dálnovýchodní oblasti, patrná z jeho exportu do dalších zemí (např. do Jižní Koreje, ale i na Tchaj-wan), poměry v komunistické Číně a jejím právu byly značně turbulentní, nezřídka blízké právnímu nihilismu (pokus nahradit právo stranickým řízením a politickými směrnicemi od sklonku padesátých do počátku sedmdesátých let 20. století). V současnosti pokračuje v Číně právní reforma zahájená na konci sedmdesátých let minulého století, spojující různá ideová východiska (konfucianství a čínský marxismus), jakož i kodifikační proces s posilováním precedenčního rozhodování soudů a s účelně prováděným přebíráním zahraničních právních úprav. Celkově sejevilo recipované právo v oblasti Dálného východu jako funkční, i když někdy bylo přizpůsobeno domácím tradicím – japanizace zasáhla právo obchodních společností, koreanizace a sinizace řadu institutů rodinného práva. Jindy zase situaci komplikovalo převrstvování právních transplantátů. To zásadně měnilo podobu transplantátů původních.

V závěrečné kapitole se autor věnuje aktuálnímu stavu dálnovýchodního práva a jeho perspektivám. Historickoprávní komparaci jako metodu zpracování zaměňuje za metodu srovnávací interpretace. Ta mu umožňuje „srovnání [...] soudcovského výkladu recipovaných právních transplantátů [...] s výkladem týchž pojmů a institutů v zemích jejich původu“. Svou pozornost zaměřuje na fenomény hybridizace a pluralizace práva, dále na ekonomizaci práva a jeho humanizaci v oblasti regulace práce, trestání a právních procedur. Má za to, že vyhlídky právní regulace ve sledovaných oblastech lze hodnotit jako spíše pozitivní. Je ale asi otázkou, jak promění zdejší region i jeho právo změny v politické situaci a mezi nimi zejména mocenské aspirace zemí, jako je Čína a Severní Korea. Ty by mohly zvrátit výsledky demokratizačního procesu u jejich sousedů (Jižní Korea, Tchaj-wan) a vyvolat remilitarizaci Japonska, přestože má pacifistickou ústavu.

Co říci na závěr? Druhý svazek práce je stejně zdařilý jako první, a to po všech stránkách. Výklad opřený o množství pramenů a literatury převážně cizí proveniencí doslova překypuje informacemi a autorovými postřehy. Přitom je přehledný a čtivý. Oba svazky tvoří monumentální dílo, které bude u nás sotvakdy překonáno. Bude čteno i nastupujícími generacemi jako klasika.